

ИНТЕЛЕКТУАЛНИЯТ МОМЕНТ В ПСИХИЧЕСКОТО СЪДЪРЖАНИЕ НА
ЕВЕНТУАЛНИЯ УМИСЪЛ И ПРЕСТЪПНАТА САМОНАДЕЯНОСТ*Anita Veleva*THE INTELLECTUAL ELEMENT IN THE CONTENT OF DOLUSEVENTUALIS AND
RECKLESSNESS*Anita Veleva*

Abstract: *The intellectual element in the content of guilt is the base, on which the will is generated as mental attitude. The intellectual elements in the doluseventualis and recklessness have differences, which are independent of the will and take part in the formation of guilt. The article outlines the differences in the formation of the awareness in doluseventualis and recklessness in connection of the willful response of the perpetrator.*

Key words: *doluseventualis, recklessness*

Вината с оглед понятието за „съзнание“

Съзнанието е проекция на личностно и над-граждско психиката развитие. Чрез съзнанието психическите процеси се контролират, цензурират, получават индивидуална завършеност и осмисленост, която да е съответна на нормативните и обществени изисквания при външното им проявление. Развитието на съзнанието се състои именно в овладяване на собствената психика, в ограничаване на нейната свобода чрез вината.¹ При преминаването от вътрешната към външната фаза на деянието първоначалното отражение на последиците получава потвърждение, изпълва се със съдържание, което деецът е целил, допускал или искал да избегне при съзнаваните форми на вина. Предмет на настоящата статия е интелектуалният компонент на вината, който се изразява чрез способността за мислене.

Разграничение между пряк и евентуален умисъл с оглед интелектуалния момент. Отношението на волята

Според законовата дефиниция на умисъла интелектуалният момент е общ за двете му разновидности – пряк и евентуален: чл. 11, ал. 2 НК „Деянието е умишлено, когато деецът е съзнавал общественоопасния му характер, предвиждал е неговите общественоопасни последици и е искал или допускал настъпването на тези последици“. Двете основни съставки на представеното съдър-

жание за двата вида умисъл: а) е съзнавал общественоопасния характер на деянието и б) е предвиждал неговите общественоопасни последици. Различие съществува във вариациите на степента на увереност относно настъпването на престъпните последици – дали се касае за сигурност и неизбежност, или до възможност и вероятност.

Логиката в осъзнаването на всяко деяние изисква размяна в последователността на тези два момента – деецът формира представа за общественоопасните последици на своето деяние и именно заради нея разбира неговия общественоопасен характер.

За правното значение на „съзнаването“ като интелектуален компонент следва да се уточни психическият образ на понятието „обществена опасност“, съдържащ се в умисъла. Първо, предметното съдържание на умисъла се определя от състава на престъплението, т.е. всички обстоятелства, които деецът едновременно трябва да съзнава, за да се приеме, че извършеното от него е умишлено. Но обществената опасност, предмет на съзнаване в умисъла, е само фактическа категория, последвана от определена субективна оценка. Законният престъпен състав изразява определена завършеност в правния мир, която съединява обективната същност на деянието такова, каквото е оставено от дееца, с обективния му юридически израз – противоправността, както и с

¹ Бояджиев, Я. Същност и значение на вината в наказателното право. Юридически свят, № 1, 2003, с. 107–121.

правните ѝ последици – наказуемостта. Престъпният състав в правната норма от особената част на НК винаги се съгласува с определени разпоредби в общата част, като вменяемост, погасителна давност на наказателното преследване и др. Но изброените юридически институти не са и не могат да бъдат обект на едновременно съзнаване и отчитане при извършване на деянието, поради което предметното съдържание на умисъла има по-тесни предели от тези на престъпния състав в закона. Или, той включва само онези обективни белези от същия състав, които определят наличието, характера и приблизителната степен на обществена опасност на определен вид престъпление. За наличието на умисъл е необходимо деецът да съзнава онези признаци от състава, към които е възможно да прояви волево отношение и чието възникване и съществуване е в определена зависимост от неговата воля. Но обществената опасност сама по себе си не е отделен признак, а характеризира всички осъзнати признаци. Чрез нея изобщо осъзнаването на деянието добива правна релевантност. Някои автори приемат, че е възможно да съществува отделно и независимо осъзнаване на фактическите признаци от тяхната обществена опасност. Такива биха могли да бъдат случаите, когато признаците на състава предявяват по-високи изисквания от тези, които могат да схванат всички вменяеми лица – състави главно на длъжностни престъпления, в чиито съставомерни признаци обществената опасност не е така нагледно и достъпно изразена, а нейното съзнаване предполага определена подготовка или квалификация².

Като оценъчна категория обществената опасност трябва да се изясни с оглед мястото ѝ в съзнанието на дееца, т.е. дали тя е оценка, която това съзнание само дава, или е отразена оценка, привнесена от действителността, в която той развива своята деятелност. Тя не може да бъде индивидуален оценъчен критерий на дееца, тъй като деянието винаги би било неумишлено, ако деецът го прецени по свои критерии като лишено от обществена опасност. Всички процеси на осмисляне, които завършват в осъзнаването на обществената опасност, не си служат със самостоятелен и единичен избор на критерий, а са усет към един общ критерий, създаден от досега на обществените норми с психиката на дееца. В това се изразява

неотменимата връзка между обществената опасност и нейния юридически израз – наказателна противоправност. При стриктно придържане към нормативната разпоредба следва, че противоправността не може да бъде приета за релевантен предмет на умисъла, който обхваща само обществената опасност. Деецът трябва да съзнава онази обществената опасност, която е минимално необходима, за да обоснове наказателна отговорност. Но тя включва имплицитно противоправността, защото не е необходимо деецът да обосновава собствен критерий за негативното, а го получава чрез най-малката, елементарна представа за деянието си като забранено от закона, като престъпно. Поради това съзнаването на обществената опасност не е възможно без съзнаването на наказателната противоправност като законодателен оценъчен критерий. Последното никога не се осъществява в сложните параметри на правното понятие, но съществува в съзнанието на дееца като външен регулатор, спрямо който се генерира вината чрез проявата на воля.

Като оценъчна категория обществената опасност се състои от оценъчни (аксеологически) елементи, които съществуват по повод нейното дескриптивно (описателно, фактическо) съдържание³. Описателните елементи на обществената опасност се съдържат във фактическите признаци на състава. Съставомерните факти сами по себе си не съдържат оценка, но те стават винаги основание за такава. Съгласно чл. 11 НК е напълно достатъчно деецът да съзнава обществената опасност в нейната дескриптивна част, т.е. да съзнава фактическите признаци на състава на деянието. Оценъчният момент в осъзнаването се състои в подлагането на собственото деяние на външния критерий по повод на осъзнатата забрана на деянието, макар и не в нормативните ѝ предели.

Волево отношение към общественоопасните последици се използва като индикация за интелектуалния момент при двата вида умисъл. При прекия умисъл целта на деянието съвпада с предвиждания общественоопасен резултат. Предвижданите последици влизат в рамките на желанието и намерението на дееца. При евентуалния умисъл допускането на този резултат е съгласяване с допълнителното му, възможно настъпване при наличие на друга главна насоченост на волята. Изисква се конкретно установяване на

² Кемалова, Евд. Относно предметното съдържание на умисъла / Евдокия Кемалова, Кръстю Кръстев, Съвременен право, № 3, 2002, с. 39–54.

³ Кемалова, Евд. Относно предметното съдържание на умисъла / Евдокия Кемалова, Кръстю Кръстев. – Съвременен право, № 3, 2002, с. 39–54.

пряко преследваната цел и съзнания възможен страничен резултат. Пряката цел е в осъзната връзка с допълнителния резултат, който е само междинен или паралелен на целта. Деянието може да има за своя главна цел правно допустим резултат, но едновременно то се осмисля и като източник на престъпни последици, различни от целените. Деецът съзнава, че то поставя началото на причинен процес, който закономерно осъществява прекия резултат и създава висока степен на вероятност за евентуалния. Той приема като условие за реализирането на своята цел настъпването на престъпните последици. Допускането на този резултат означава още, че при обстановката на избор на решение деецът е имал възможност да планира действия, с които да го неутрализира, но не го прави⁴. Евентуалният умисъл предполага недвусмислен приоритет на пряко преследваната цел и същевременно пълно отсъствие на позитивни мерки, препятстващи възможния състомерен резултат.

При прекия умисъл деецът предвижда сигурното и неизбежно настъпване на общественоопасните последици или вероятното или възможно тяхно причиняване (при определено положително волево отношение към тях – искане, стремеж), а при евентуалния умисъл от интелектуална страна субектът предвижда само възможното, вероятно причиняване на тези последици (при неутрално волево отношение – допускане, съгласяване, непротивене). Според възприетото от ВС становище деяние, извършено с абсолютна увереност за неизбежността на престъпните последици, макар и обективно насочено към друга цел, не може да се разглежда като извършено при евентуален умисъл⁵. С оглед на това интелектуалният момент при евентуалния умисъл се изразява единствено и само в предположение за възможността да се причинят съответните общественоопасни последици.

Пълното и абсолютно приравняване според мен е неприемливо. Представата за неизбежността на не целения общественоопасен резултат отразява отпадането на психически задръжки пред образа на този резултат. Подобно субективно отношение поражда и по-висока обществена укоримост и оправдава по-интензивното прилагане нанаказателна репресия. Но винаги трябва да се отчита значението на положителното отношение към резултата при прекия умисъл, което задава целта и параметрите на деянието, както и

отсъствието на такова отношение при евентуалния умисъл. Считам, че липсата на отрицателно волево съдържание (стремеж, желание за увреждане) към съпътстващия резултат, макар и доведен до крайност в предвижданията като неминуем, не обосновава включването му в целта на деянието и не следва да води до преквалифициране на умисъла в пряк. Главната цел си остава една и автономна. Само тя мотивира деянието, като волята на дееца, макар и безусловно подчинена, остава неутрална спрямо деструктивните последици, които причинява. По силата на правна фикция волята недопустимо се извежда от съзнанието за абсолютна неизбежност и се приравнява на волята при пряк умисъл. В случая се стига до пораждаване на наказателна отговорност за пряк умисъл поради по-интензивната, конкретна и крайна съзнателна дейност, осъществена за сметка на волята. Или воля изобщо отсъства, но такава се приема, че е налице, след като съзнанието е категорично какво ще се случи. Същността на вината е евентуален умисъл въпреки наличието на фактори, налагащи трансформирането му в пряк, като по-високия праг на търпимост към престъпния резултат при съзнанието, което е убедено, отколкото при съзнанието, което само предполага. Но когато субектът предвижда висока степен на вероятност на общественоопасните последици, не означава, че той проявява повече загриженост, поверявайки ненастъпването им на минималния шанс, както и че е по-малко равнодушен към тях отколкото, когато е напълно сигурен, че ще настъпят. Липсата на различие във волево отношение прави неприемлива различната квалификация на отговорността. И това е така, тъй като неопределеният шанс, който деецът съзира за избягване на последиците, не може да бъде оценен като обстоятелство, в което той влага особено значение или на което разчита. Напротив, безразличието е едно и също и когато съзнава неизбежността на причиняването. Не означава според мен и, че това безразличие трябва да поражда радикално различно наказателноправно третиране. Не може да се установи безспорно дали, ако деец, който решава да осъществи едно деяние, предвиждайки вредата от него като вероятна, би се отказал да го извърши, би взел противоположното решение, ако съзнаваше абсолютната неизбежност на тази вреда. Считам, че тази междинна хипотеза налага задълбочен ана-

⁴ Раймундов, П. Евентуален умисъл и съзнавана непредпазливост в практиката на Върховния съд. – Съвременен право, № 4, 1994, с. 86–96.

⁵ Р. 930-55-I, ПВС 2-57, т. 3, ал. 2, както и Р. 337-64-II, Р. 118-96-ВК и Р. 113-97-ВК.

лиз на обстоятелствата, свързани с извършване на деянието, на смисъла и значението на главната цел и на пренебрегнатата социална ценност и в тази връзка следва или да се квалифицира като евентуален умисъл, или поне вината в този ѝ естествен вид да се вземе предвид при индивидуализация на наказанието. По този начин би се запазил приоритетът на волята в съдържанието на вината, като се толерира отсъствието на воля към увреждане във всяка алтернатива на евентуалния умисъл и се съхрани умереността в мярата на обществено въздействие върху деца.

Разграничението между евентуален умисъл и престъпна самонадеяност с оглед на интелектуалния момент

Според законовата дефиниция на самонадеяността в чл. 11, ал. 3, алт. 2 НК „Деянието е непредпазливо, когато деецът не е предвиждал настъпването на общественоопасните последици, но е бил длъжен и е могъл да ги предвиди, или когато е предвиждал настъпването на тези последици, но е мислил да ги предотврати“. Така според разпоредбата при престъпна самонадеяност деецът от интелектуална страна е предвиждал само настъпването на общественоопасните последици, а при евентуален умисъл е предвиждал настъпването на престъпния резултат и е съзнавал общественоопасния характер на деянието.

Съществуват примери от практиката, при които се пренебрегва интелектуалният момент, и разликата се търси само във волевия. При евентуален умисъл „деецът съзнателно допуска настъпването на общественоопасните последици и не взима мерки за предотвратяването им“, а при престъпната самонадеяност „е уверен, че ще ги избегне, защото е взел мерки за предотвратяването им“⁶.

Но дори допускането на общественоопасните последици при евентуалния умисъл изразява в известен смисъл интелектуалния момент – наличие на представи за възможните последици от деянието, докато при престъпната самонадеяност се употребява само изразът „мислил да ги предотврати“, който също разкрива косвено интелектуалния момент на самонадеяността – предвиждане на възможност за настъпване на престъпните последици. Изразът „мислил да ги предотврати“ стеснява съдържанието на волевия момент при съзнаването на непредпазливост само до случаите, когато деецът възнамерява с оглед очевидността на усложненията да предприеме кон-

кретна линия на противопоставяне на процеса на причиняване на последиците. В много случаи субектът не възнамерява да предприема никакви контрадействия, защото лекомислено счита, че поради личните си качества и контрол над ситуацията, вредни последици няма да настъпят. От тази гл.т. вместо „да предотврати“ по-подходящо е да се използва глаголът „да избегне“. Именно от съзнателната сигурност в правомерното протичане и завършване на едно опасно деяние произтича смисълът на съществителното „самонадеяност“ като вид на непредпазливостта. Тя включва безусловна вяра в собствените сили и умения, власт над протичащите процеси и над обстоятелствата, които влияят върху тях. Самонадеяността се свързва в обществените разбирания още с недостатъчната зрелост на субекта, в зависимост от възрастта и опита му, както и с несериозното отнасяне към рисковете, безразсъдното вземане на решения и лекомисленото им изпълнение. Този вид на непредпазливостта изразява прибързано и невнимателно подхождане към опасността на своето деяние, което се извършва с известна непреклонност спрямо възможността тази опасност да прерасне в престъпление. Тази непреклонност в подценяването на опасността, независимо дали отразява самоувереност, или приписва сигурност на неблагоприятни фактори е обществено укорима и изразява смисъла на престъпната самонадеяност.

Развитието на теорията и практиката води до формиране на критерий, обособяващ интелектуалната страна на престъпната самонадеяност, който се проявява чрез два възможни психически процеса: 1. Деецът предвижда най-често абстрактната вероятност да предизвика с деянието съответните общественоопасни последици; 2. Деецът предвижда конкретната възможност за тяхното причиняване. При това предвиждането е „идеално“, отдалечено като представа от тяхното реално и действително причиняване. Съществува логическа и психическа зависимост в съзнанието на субекта между момента, когато извършва деянието и момента, когато последиците настъпват реално. Колкото по-раздалечен е този интервал по време, място и обстановка, толкова по-абстрактно, и по-малко конкретизирано е предвиждането на последиците и тяхното съдържание⁷.

При престъпна самонадеяност деецът има в представите си определени неутрализиращи

⁶ Р. 171-82-І н.о.

⁷ Михайлов, Д. Евентуален умисъл и престъпна самонадеяност в практиката на Върховния съд на Република България, Съвременен право, № 2, 1991, с. 60 – 68.

обстоятелства и фактори, на които той разчита и само при това положение се съгласява да извърши деянието – първопричина. Субективно той предвижда, че у създадената обстановка е заложил сигурни фактори, поради които общественоопасният резултат, вече предвиден и обсъден, няма да настъпи. Наличието на тази увереност, аргументирана с конкретни обстоятелства, съществува по повод на предвиждането на общественоопасните последици. Отсъствието на законова регламентация на другия компонент – съзнаването на общественоопасния характер, както и виждането, че по принцип такъв компонент изобщо няма, тъй като общественоопасните последици на непредпазливите престъпления са плод на дейности, които по начало не са общественоопасни, представлява повърхностно редуциране на интелектуалната страна на престъпната самонадеяност. Такова ограничение, макар и внасящо нормативен контраст при разграничаването на формите на вина, е неточно. Предвиждането на общественоопасните последици е функционално свързано с разбирането за обществена опасност на самото деяние – първопричина. Самата представа за възможен увреждащ резултат от едно правомерно и общественополезно поведение, хвърля неизбежна сянка на опасност върху това поведение или обособява в някакви абстрактни граници представата за обществена опасност. Волята при престъпната самонадеяност, макар и позитивна и изразена чрез намерението деянието да се лиши от потенциалната му опасност, имплицитно подсказва съзнаването на тази опасност. Разпоредбата на чл.11, ал.3 „... когато е предвиждал настъпването на тези последици, но е мислил да ги предотврати“⁸, изглежда преднамерено незавършена, интелектуалната страна на този вид вина остава недоизказана с цел да се постигне повече острота в разпоредбата и тя да бъде превърната в инструмент, удобен за правно квалифициране. По този начин самонадеяността изгубва пълноценния си образ на категория на психиката и отправна точка в разбирането на деянието. Макар и по-описателна, би била уместна следната редакция: „... или когато е съзнавал възможната обществената опасност на деянието, но е мислил да избегне неговите общественоопасни последици“.

За степените на интелектуалното съдържание на умисъла. Отношение към самонадеяността

Интелектуалното съдържание на умисъла се изразява в анализ на обстоятелствата от настоящето и бъдещето – а именно съществуващите обстоятелства са обект на съзнаване, а бъдещите, последиците – обект на предвиждане. Предвиждането е разновидност на съзнаването с друга темпорална насоченост. От тази гледна точка правната релевантност на тези представи се обуславя от тяхното съответствие или несъответствие с действителността. Колкото по-ясен е фокусът на субекта върху обективната действителност и нейното бъдещо отрицателно изменение, толкова по-дълъг път на съзнаването е изминал, толкова по-конкретно е формирал психичното си отношение към деянието и неговите последици. Интелектуалното съдържание на умисъла може да се съпостави не само от гл.т. на съответствието му с действителността, а и с оглед степента на достоверност и отчетливост, в която действителността се отразява в представите на дееца. В първия случай се свежда до пряка и обективна връзка между действителност и представа, а вторият до субективната увереност на дееца в това обективно съответствие – неуверен, колебливо уверен, твърдо уверен. В теорията се разграничават четири степени, в които съставомерните обстоятелства се отразяват в представите на дееца:

1. При първата степен деецът счита, че не е изключено да съществуват съставомерни⁸ обстоятелства или да настъпят общественоопасни последици. На тази най-ниска степен представите се движат на равнището на абстрактната възможност, поради липса на реални основания за предвиждане.
2. При втората степен деецът счита, че съществуването или настъпването им е възможно, която в представното си съдържание силно се доближава до първата и повечето автори слагат знака на равенство – неизключената възможност е също възможност. Действително тази втора степен представлява алтернатива на първата, при която обаче настъпването на общественоопасните последици губи характеристиката на изключителна възможност, а остава възможност, чиято степен на вероятност не е отразена изрично.

⁸ Кемалова, Евд. Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства, № 1, Правна мисъл, 2002, с. 36–45.

3. На третата степен представите отразяват съставомерните обстоятелства като реално възможни. Деецът не е уверен, но има основания да ги предполага.

4. При четвъртата степен деецът съзнава, че настъпването на общественотоопасните последици е неизбежно поради съставомерните белези на деянието му. Той е напълно уверен в тяхната непредотвратимост.

Съществува известна непоследователност в използването на израза „съзнаване на съставомерните обстоятелства“ при формулиране на интелектуалното съдържание на умисъла. Както вече бе посочено, предметният обхват на съзнаването при умисъла включва обществената опасност на фактическите признаци на деянието и, имплицитно, представата за тяхната противоправност, но само до степен, която създава критерия за обществена опасност и го обосновава в съзнанието на вменяемото лице. Наказателната противоправност като обективен елемент, който може да бъде възприет косвено от субекта чрез обществената опасност, не може да бъде сливана с правната категория, очертаваща престъпния състав в съответната правна норма. Такова изравняване би означавало, че деецът следва да формира представа и за обстоятелствата, които правоприлагащият орган взема предвид при определяне на правната квалификация и наказанието, а всяка негова грешка относно тези обстоятелства да води до изключване на умисъла. Следвайки единствено потребността си да измени съществуващата действителност, той не издирва и не подвежда съставомерните белези на своето поведение под тяхното нормативното означение, каквато е решаващата дейност на съда. Извън основните обективни качества на деянието, влизащи в представите на субекта при умисъла, съществуват редица други обективни условия, които той или деянието му трябва да изпълняват, за да се приеме, че е завършен съставът на престъплението не само от негово субективно гледище, но и от правно. Обективен признак на деянието, който не е задължително да бъде съзнаван, за да е налице умисъл, е наказуемостта. Субективното отношение на дееца към наказанието, което би понесъл за своето деяние, както и изобщо знанието или отсъствието на знание за наказуемост на това деяние, е без значение за обосноваването на умисъла и не може да обуслови изключването му поради грешка по смисъла на чл. 14 НК.

Най-ниската, първа степен на съзнаване е на възможността за съществуване или възникване на определени общественотоопасни обстоятелства, която се реализира случайно, по изключение. Това е моделът на понятието „абстрактна възможност“. За да се приеме наличие на абстрактност в представите на дееца е необходима не само неговата субективистична неяснота, но и обективната липса на основания да предполага наличието на посочените обстоятелства. Абстрактната възможност е нищожна, не заема конкретно място в обсъжданите от дееца характеристики на деянието и неговите последици, именно поради това е далечна. Например при умишлено причиняване на телесно увреждане на пострадалия деецът не е имал конкретни данни за неговото дължностно качество, но не е изключвал изрично тази възможност на съзнателно ниво.

Абстрактните представи са поначало правно ирелевантни. Те са релевантни за престъпната самонадеяност като абстрактно осъзнаване на обществената опасност на деянието, а относно неговите последици се изисква една по-висока степен на яснота и отчетливост – минимум предположение за ниска вероятност. Абстрактната възможност няма правно значение във формиране на представите при евентуалния умисъл. Някои автори считат, че всяко реализиране на абстрактната възможност потвърждава нейния обективен характер. „Когато съдът преценява последиците, след като вече те са настъпили, не може да признае тези последици за реално невъзможни“ – пише Трайнин⁹, като по този начин поставя под съмнение самото право на съществуване на абстрактната възможност. А тя, макар и нищожна, незначителна, предизвикана по силата на вторични каузални фактори, е осъществима.

Третата степен на интелектуално отражение в съзнанието на дееца на обществената опасност на деянието е на равнището на реалната възможност, чието реализиране не е сигурно, а малко или много вероятно. Предположенията за наличието на общественотоопасен характер на поведението на дееца и за осъществимостта на вредните последици не следва да са произволни или субективистични, а да се позовават на конкретни обективни основания, но при всички случаи да бъдат придружени от съмнение, известна неопределеност. За престъпната самонадеяност се формират отчетливи представи относно опасността от отрицателно засягане на обществената

⁹ Трайнин, А. Н. Общее учение о составе преступления, М., 1957, с. 159.

действителност и само абстрактни такива относно заложената в същността му противоположна характеристика.

Чл. 11 НК обхваща интелектуалния момент на умисъла с термина „съзнаване“, докато чл. 14 стеснява тези предели до „незнание“. Но знанието не е тъждествено на съзнаването, а само негова по-висока степен. Престъплението е извършено не само от онзи, който е знаел, но и от онзи, който е предполагал фактическите обстоятелства, принадлежащи към състава на това престъпление. Когато задължителен признак на деянието е пълната убеденост на субекта в конкретно обстоятелство, законодателят използва глагола „знае“: „... като знае, че е невинен“ (чл. 286 НК); „... като знае, че са подправени“ (чл. 244 НК). В някои състави само е повишена степената на съзнаваност на общественонеопасния характер на деянието чрез термина „съзнателно“ – „съзнателно сключи неизгодна сделка“, с което се надминава предположението. В съставите, в които не е предвидена категоричност спрямо определени факти, изразена чрез знание, интелектуалният момент се обозначава чрез съзнаване – достатъчно е субектът да предполага настъпването на увреждащите последици. Умисълът спира на равнището на предположението, напр. спрямо квалифициращите признаци на едно деяние – непълнолетие на пострадалия¹⁰.

Последната степен на съзнаване е свързана с увереност в обществената опасност на деянието и/или в настъпването на неговите отрицателни последици. Възможността за развитието на деянието като общественонеопасно и за предизвикване на неговите последици за дееца изглежда неизбежна, неотвратима. Когато общественонеопасните последици са обективирани в самата цел на деянието и деецът съзнава неизбежното им постигане, умисълът е винаги пряк. Съзнаването на неизбежното настъпване на престъпния резултат, към който деецът не се стреми, измества фо-

куса от евентуалния към прекия умисъл независимо от волята. Действително тази несъвместимост между евентуално и неизбежно пречи на умисъла да остане в категорията евентуален, но и самото му третиране като пряк с всички наказателноправни последици от това, води до подмяна в същността му. Липсата на негативна цел, волевата неутралност не могат да бъдат възприемани и наказвани също като мобилизираната воля и желание за увреждане.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бояджиев, Я. Същност и значение на вината в наказателното право, Юридически свят, № 1, 2003. // **Boyadzhiev, Ya.** Sashtnost i znachenie na vinata v nakazatelnoto pravo, Yuridicheski svyat, № 1, 2003.

Кемалова, Ев. Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства / Евдокия Кемалова, Кръстю Кръстев, Правна мисъл, № 1, 2002. // **Kemalova, Ev.** Otnosno pravnoto znachenie na razlichnite stepeni na saznavane na sastavomernite obstoyatelstva / Evdokia Kemalova, Krastyu Krastev, Pravna misal, № 1, 2002.

Кемалова, Ев. Относно предметното съдържание на умисъла / Евдокия Кемалова, Кръстю Кръстев, Съвременно право, № 3, 2002. // **Kemalova, Ev.** Otnosno predmetnoto sadarzhание na umisala / Evdokia Kemalova, Krastyu Krastev, Savremenno pravo, № 3, 2002.

Михайлов, Д. Евентуален умисъл и престъпна самонадеяност в практиката на Върховния съд на Република България, Съвременно право, № 2, 1991. // **Mihaylov, D.** Eventualen umisal i prestapna samonadeyanost v praktikata na Varhovniya sad na Republika Balgariya, Savremenno pravo, № 2, 1991.

Раймундов, П. Евентуален умисъл и съзнавана непредпазливост в практиката на Върховния съд, Съвременно право, № 4, 1994. // **Raymundov, P.** Eventualen umisal i saznavana nepredpazlivost v praktikata na Varhovnia sad, Savremenno pravo, № 4, 1994.

Трайнин, А. Н. Общее учение о составе преступлений, М., 1957, с. 159. // **Obstee uchenie o sostave prestupleniya, M., 1957. s. 159.**

¹⁰ **Кемалова, Ев.** Относно правното значение на различните степени на съзнаване на съставомерните обстоятелства, Правна мисъл, № 1, 2002, с. 36–45.